

BUKSZ-BESZÉLGETÉS

„HA MINDEZ ÍGY MARAD, AKKOR EZ ENNEK A 140 ÉVES TÖRTÉNETNEK A VÉGE”

A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HIVATAL FELOSZLATÁSÁRÓL

K. G. Amikor szeptember 5-én megjelent a hír a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal megszűntetéséről, mindenki megdöbben. Tudtuk, hogy a KÖH már régóta nem kedvence a kormányzatnak. Az átszervezés úgy kezdődött, hogy 2011 januárjában elvették a KÖH regionális irodáit, átrendelték a területi felügyelőket először a kormányhivatalokba, majd úgy döntöttek, hogy jövőre átkerülnek a járásokhoz. Közben ez év júniusában megvonták a kormányhivatalok örökségvédelmi irodáitól az építési hatósági jogkört, ez vezetett oda, hogy a KÖH elnöke, dr. Tamási Judit beadta a lemondását. Az azonban még a rémálmokban sem jutott senkinek sem az eszébe, hogy kormány egyik napról a másikra elhatározza ennek a fontos országos intézménynek a felszámolását. Ekkora rombolásra még az utóbbi időben sem volt példa. Erről beszélgetünk Lővei Pállal, a (felszámolás alatt álló, illetve éppen megszűnt) Kulturális Örökségvédelmi Hivatal tudományos részlegének tudományos munkatársával. Kezdjük talán azzal, hogy röviden elmondod: mióta létezik ez az intézmény, hogyan működött majdnem másfél száz év során? Lássuk, mi az, amit most hirtelen felindulásból eltörölt a kormány.

L. P. Az intézményes magyarországi műemlékvédelem ebben az évben ünnepelte fennállásának 140. évfordulóját. A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1872. április 4-én alapította meg a Magyarországi Műemlékek Ideiglenes Bizottságát. Azért volt ideiglenes, mert még nem volt mögötte törvényi háttér, és amikor 1881-ben az első műemlékvédelmi törvény megszületett, akkor 1882-től a bizottság neve Műemlékek Országos Bizottságává (MOB) változott. Létrehozásának folyamata egy negyed századdal korábbra

LŐVEI PÁL KLANICZAY GÁBOR

A BUKSZ-beszélgetéseket lapunk első évtizedében Bence György javaslatára kezdtük szervezni, előbb Csáky Marianne, majd Mihálics Csilla készítette őket. A kilencvenes években, a rendszerváltás utáni évtizedben ezekkel a beszélgetésekkel az volt a célunk, hogy bemutassuk és kifaggassuk az újonnan felépülő kulturális intézmények vezetőit vagy főszereplőit. Megkérdeztük, hogyan élnek (nem élnek-e viszsza) újonnan keletkezett hatalmukkal és lehetőségeikkel a kultúra és a tudomány világában. Amikor most felhívjuk ezt a műfajt, alapvetően más a helyzet. Ma elsősorban nem építünk, hanem rombolják a kultúra és a tudomány intézményeit Magyarországon, a múzeumoktól az akadémiai intézetekig, az egyetemektől a színházakig, a kétnyelvű gimnáziumoktól a független ifjúsági klubokig. Az értelmiség döbbenet és tehetetlenül nézi, hogyan megy veszendőbe nemcsak mindaz, ami az elmúlt két évtizedben, hanem sok minden abból is, ami az elmúlt két évszázadban felépült. Az egyetlen, amit tehetünk – a falra hányt borsónak számító tiltakozások, petíciók fogalmazása mellett –, a veszteségek gondos dokumentálása, a pontos krónika összeállítása. Susan Sontaggal azt a címet adhatjuk neki, hogy „A pusztulás képei”.

Mostani beszélgetésünk a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal feloszlásával kapcsolatos. Ahogy mondani szokták: sajnáljuk az apropót.

A beszélgetés időpontja:
2012. szeptember 23.

vezet vissza. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Társasága kassai és eperjesi vándorgyűlésén (1846) merült fel először az építészettörténeti emlékek védelmének szükségessége, az akkor meglátogatott kassai dóm kapcsán, ehhez a kezdeményezéshez aztán a Magyar Tudományos Akadémia 1847-ben felhívással csatlakozott. A 48–49-es forradalom és szabadságharc és az utána következő időszak nem tette lehetővé egy önálló magyarországi szervezet felállítását, viszont létrejött a magyarországi területekre is hatáskörrel rendelkező, bécsi székhelyű K. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale (Az Építészeti Emlékeket Kutató és Fenntartó Központi Bizottság), amely német párhuzamok alapján született. A Central-Commission publikációs fórumain jelentek meg először a magyarországi műemlékek, például Ják vizsgálati eredményei is. Amikor a magyarországi bizottság 1872-ben megalakult, felépítésbeli előzményét és példaképét ez az osztrák bizottság jelentette. A Műemlékek Országos Bizottságának, amely 1949-ig állt fenn ezen a néven, egy rendszerint politikai (bár volt, amikor politikai és szakmai) kinevezett elnök állt az élén, és volt egy előadója, az ügyek fő irányítója. Ez az előadó mindig tudós, rendszerint művészettörténész vagy régész volt.

K. G. Tudnál egy-két példát mondani, kik töltötték be ezt a tiszte?

L. P. Az első Henszlmann Imre volt 1888-ig, utána Czobor Béla lett, aki a haláláig, 1904-ig látta el ezt a feladatot. Utána Éber László következett, akit aztán 1920–1922-ben váltottak le. Volt egy bizottsági építész, a kezdetektől hosszú ideig Schulek Frigyes, és bizottsági tagként aztán olyan, nem javadalmazott,

társadalmi munkában dolgozó, nagyon illusztris személyiségek alkották a bizottságot, akik a tudomány (művészettörténet, régészet, építészet), ritkábban a társadalmi, egyházi szervezetek képviselőiben vettek részt benne. A bizottság kezdetben 15 főből állt, és az ő munkájukat országszerte úgynevezett levelező tagok, társadalmi munkában dolgozó levelezők, tanítók, rajztanárok, egyházi személyiségek segítették. Sokszor a helyi vezetők közül kerültek ki, voltak köztük püspökök, érsekek is. Ők nyilvánvalóan a műemlékek helyreállítása során voltak a munka, a feladat számára fontosak, míg a „mezei” levelező tagok feladata az volt, hogy elősegítsék az információgyűjtését a bizottság számára, segítsék a bizottság tagjainak helyszíni szemléit, biztosítsanak történeti adatokat, készítsenek felméréseket, fotókat ahhoz, hogy a műemlékvédelem, a műemlékek ügyeiről hozandó központi bizottsági döntések számára meglegyen az a tudományos információs bázis, amely a döntéseket lehetővé teszi.

K. G. Általában hány döntést hozott a bizottság? Mi volt az ügymenet, hány ügy került egy ilyen bizottság elé?

L. P. Megvannak a MOB iktatókönyvei, illetve az irattárnak azok az iratai, amelyeket idővel nem selejteztek ki. Ezek évente néhány száznyira rúgnak, fokozatosan nőtt a számuk. Ez persze nem azt jelentette, hogy ennyi műemlékkel foglalkozott abban az évben az Országos Bizottság, egy-egy ügy több iktatási számon kapcsolódott egymáshoz, és a bizottsági üléseken egy külön iktatási számon helyezték el azokat a jegyzőkönyveket, amelyekben 15-20-25 akkor végig tárgyalt ügyet és a döntéseket jegyezték föl. Az ügyek egy részét maga a bizottság kezdeményezte, például az információgyűjtéshez szükséges lépésekkel, nagyon fontos műemlékek állami költségen történő helyreállításával kapcsolatban. Az évek során óriási iratanyaga volt így a vajdahunyadi várnak, a visegrádi Salamon-toronynak. Külön tétel volt, de a MOB irattárában őrzik a budai Nagyboldogasszony-templom helyreállításának iratanyagát, és más fontos egyházi helyreállítások is voltak: a kassai Szent Erzsébet-templom, a pécsi székesegyház. Ezek adták az iratok gerincét.

K. G. Ezek szerint mind, amit ma Pécsen, vagy Budán a Mátyás-templomban, vagy Kassán láthatunk, olyan helyreállítás volt, amelynek irányításában, a végleges döntés ennek a bizottságnak a kezében volt? Ők voltak azok, akik a terveket kidolgoztatták, jóváhagyták? Ők voltak az építetők, vagy az egyházak?

L. P. A pécsi székesegyháznál az építető egyértelműen a pécsi püspökség volt, és mivel Kassán a középkori plébániatemplom akkor már székesegyház volt, tehát ott is a püspökség. A Nagyboldogasszony-templomnál Budapest Főváros volt a templom kegyura és

így az építető. De biztos, hogy van, ahol a MOB-nak komoly kezdeményező lépései voltak...

K. G. Hiszen az utóbbinál Schulek Frigyes volt az építész.

L. P. ...mint a Salamon-toronynál vagy Vajdahunyadnál. Annyi biztos, hogy ezeknek a nagy helyreállításoknak az elvi megalapozása és aztán a tervek kidolgozása során a folyamatos ellenőrzés, kontroll, megvitatás helyszíne a MOB volt.

K. G. Volt érdemi tudományos vita? Voltak olyan esetek, amikor eltértek a koncepciók, hogy hogyan kell a műemlékeket helyreállítani?

L. P. A kezdeti időszakban, a purista, stílszerű helyreállítás korszakában ez nagyon általános irány volt, de persze abban, hogy mi hogyan valósuljon meg, nem mindig értett mindenki teljesen egyet. Idővel aztán változtak a szempontok. Például Steindl Imre már nem kapta meg az engedélyt arra, hogy felépítse a kassai dóm részben hiányzó déli tornyát. Voltak olyan tervek a Nagyboldogasszony-templomnál is, hogy nagyszabású, kéttornyos, szimmetrikus nyugati homlokzattal épüljön újjá, végül – szerencsére – ez sem valósult meg. Végül is a MOB és ennek nyomán az építész is tartotta magát ahhoz, hogy a megmaradt dolgok szolgáljanak alapul a tervekhez. Ezzel együtt – mind Kassán, mind Budán – az épület nagyon jelentős részeit teljesen lebontották, és nem is egészen eredeti formájukban építették újjá. A pécsi székesegyháznál is ez történt. Ezek a műemlékek jelentős mértékben a XIX. század második felének építészeti és műemlékvédelmi produkciójához tartoznak, ahol az eredeti középkori szubsztancia nagyon jelentős mértékben sérült.

K. G. Nyilvánvalóan volt egyféle kortárs konszenzus abban, hogy mi az, amit helyre kell állítani, mi az, amit meg kell őrizni, mi az, amit nyugodtan le lehet bontani, vagy tökéletesíteni kell, hiszen Viollet-le-Duc korában vagyunk. A XIX. századi építészek úgy vélték, jobban tudják, mit akartak a gótikus építészek csinálni, mint maguk a gótikus építészek. Az a kérdés, lehet-e azt mondani: amikor ez a bizottság működni kezdett, az szakmai kontroll alá helyezte az építő és helyreállító tevékenységet? Egyrészt segítséget adott nekik, másrészt – az adott pillanat tudományos konszenzusára támaszkodva – féket jelentett a dilettáns, amatőr és egyéb érdekeknek alávetett helyreállításoknak.

L. P. Ezt mindenképpen el lehet mondani. Ha nem jött volna létre ez a műemléki szervezet, akkor egész egyszerűen a potenciális műemlékek ugyanolyan módon lettek volna továbbra is kezelve, mint addig, tehát az állandó újjá- és átépítés lett volna osztályrészük. Azáltal, hogy a műemlékvédelem megszületett, már nagyon sok minden meg tudott maradni. Ehhez

járult az az óriási, egyre növekvő tudományos bázis, amelyet a bizottság felépített, és amely a gyűjteményeiben testesült meg, és testesül meg ma is.

K. G. El tudnád mondani, melyek a főbb részei ennek a gyűjteménynek?

L. P. Eredetileg ez egy egységes gyűjtemény volt, az írásos anyagok, a tervlapok, rajzi felmérések, fotók a levelező tagok által kitöltött adatlapokkal kerültek be a különböző gyűjteményrészekbe egy-egy iktatási számon. Jelen pillanatban a műemléki gyűjtemények irattárból, tervtárból, fotótárból állnak, és van egy nagyon komoly szakkönyvtár.

K. G. Ez hatalmas kincs, minden újabb műemléki helyreállításnál végig lehet nyomozni, hogy mi történt az illető épülettel legalábbis a XIX. század közepe óta, de talán még régebről is, mert gondolom, gyűjtöttek korábbi dokumentációt is ehhez, hiszen a XIX. században is folytattak történeti kutatásokat. Onnantól kezdve ez az adattár minden újabb beavatkozást, minden újabb építkezést dokumentált, ez a műemlékek fenntartásának élő emlékezte.

L. P. A fotótárban az 1850-es évektől található komoly fotótörténeti értékkel is rendelkező felvételek, köztük hatalmas 30 × 40-es nagy üvegnegatívok, amelyek segítségével a XIX. század végén, XX. század elején dokumentálták a műemlékeket. A tervtár lényegében a műemléki szervezet megalakulásával kezdett el kiépülni, tehát lényeges mennyiségű korábbi anyag nincs benne. Viszont a könyvtár komoly korábbi állagokkal is rendelkezik. És természetesen az irattár is jelentős tudományos információs adattár. Alapul szolgál a későbbi időszakok, a mai napok helyreállításaihoz is, illetve minden olyan műemléki döntéshez, amely olyan épületre vonatkozik, amelyiknek már korábban valamiféle műemléki előtörténete volt, és ennek ebben a gyűjteményben nyoma van. Hozzá kell tenni, hogy ez, mondjuk, 1919–20-ig tartalmazza a teljes Kárpát-medence műemlékállományának, az akkor műemléknek tartott állományának az adatait.

K. G. Tudnál számokat is mondani? Hány műemlék van képviselve 1920-ig vagy hány műemlékről van itt dokumentáció ma?

L. P. Megmondom őszintén, erről fogalmam sincs. Amikor Gerecze Péter összeállította nem hivatalos műemlékjegyzékét, az a Kárpát-medencében talán négyezer épületnek tartalmazta minimális adatait, és mellette már akkor azokat a forrásadatokat, amelyek a bizottság gyűjteményeiben voltak találhatóak. Amikor az első világháború után, a trianoni döntés következtében Magyarország elvesztette a területének mintegy kétharmadát, ez körülbelül ilyen arányban jelentette a műemlékek elvesztését is, annak hangsúlyozásával, hogy a Felvidék és Erdély emlékhelyei tartalmazta a

nemzeti történelem szempontjából fontosabbnak tartott, sokkal épebb középkori műemlékek zömét.

K. G. Egy lábjegyzet-kérdést hadd tegyek föl. A szlovákiai vagy romániai műemlékvédelmi hivatalokkal van valamiféle kommunikáció az adatok vagy a történeti dokumentáció szempontjából? Vagy volt ilyen az elmúlt évszázad folyamán?

L. P. Az örökségvédelem, a most megszűnt Örökségvédelmi Hivatal gyűjteményei bárki számára nyitottak, kutathatók, és igen jelentős számú szlovákiai, romániai, erdélyi kolléga látogatja rendszeresen minden olyan esetben, amikor olyan műemlékek helyreállításával állnak szemben, amelyeknek nálunk anyaga van. Ez olyan értelemben persze egyéni dolog, hogy egyenként jelennek meg, de természetesen képviselik az illető ország jelenlegi műemlékvédelmét, illetve annak tevékenységét. De a szlovákiai, pozsonyi központi hivattalal eddig hivatalos cserekapcsolatban álltunk, tehát a számukra szükséges, fontos dokumentumokról kaphattak tervszerűen is másolatot, és ennek fejében a mi gyűjteményeink is újabb dokumentációkat, sok könyvet kaptunk tőlük.

K. G. Ők is átadták ezeket a dokumentumokat.

L. P. Pontosan, ez abszolút működő dolog volt. Amennyire én ezt látom, a magyarországi kollégáktól a külföldiek mindig minden segítséget, támogatást megkaptak, és ezt ők mindig maximálisan értékelték is. Ez egyfajta nagyon kedvező image-ként jelent meg, hogy Magyarország, persze a saját szakmai érdekünk-ből is, támogatta ezeket a dolgokat.

K. G. Ez is „országimázs”.

L. P. Alapvető érdeke a magyarországi műemlékvédelemnek, a magyar nemzetnek, a magyarországi művészet- és építészettörténetnek, hogy ezek a most külföldön lévő, magyar érdekű műemlékek fennmaradjanak, és minél jobb állapotban őrződjenek meg. Ez tehát közös érdeke ezeknek az országoknak, és ehhez jó eszköz a gyűjtemények anyaga.

K. G. Lábjegyzet itt bezárva, most visszatérnék a történethez. Most látjuk, hogy körülbelül miként működött ez a műemlékvédelmi intézmény a XIX. század végén és a XX. század elején. Utána a bizottság 1949-ig még fennállt, ahogy mondtad, de közben jött sok rendszerváltozás, több világégés, valamilyen módon az intézményes struktúrák átalakultak. Erről tudnád mondani röviden egy-két szót?

L. P. A XIX. század végén, XX. század elején jött egy generációs váltás, amely egyben a műemlékvédelmi elvekben is komoly váltást jelentett. Ez természetesen nem egyedül Magyarországon volt így, hanem az európai műemlékvédelem egészét jellemezte. Ekkor

ez szervezeti változásban nem nyilvánult meg, de a műemléki elvek alkalmazásában nagyon is, tehát a korábbi purista, stílszerű helyreállítások egyre több kritikát kaptak, és egyre kevésbé tette lehetővé a Műemlékek Országos Bizottsága, hogy ebbe az irányba menjen tovább a dolog. Forster Gyula és Éber László egyre erősebben támaszkodott az osztrák eredményekre, Alois Riegl és Max Dvořák irodalmi és gyakorlati munkásságára is. Aztán ezzel a változással jutott el 1919-ig a magyar műemlékvédelem, amikor a Tanácsköztársaság alatt volt egy rövid változtatási és újjászervezési kísérlet, amit értékelni nem nagyon lehet, mert olyan rövid volt. Viszont azzal a következménnyel járt, hogy az akkor már idős Forster Gyulát 1922-ben végképp nyugdíjba küldték, és Éber Lászlót, aki egészen kitűnő művészettörténész volt, tizenöt évnyi intenzív munka után szintén eltávolították.

K. G. Kompromittálódtak a Tanácsköztársaság alatt?

L. P. Forster Gyula nem, Éber László igen. Nem ő egyedül, Lux Kálmánt is komoly vizsgálatnak vetették alá, és lényegében a Budai Vár középkori rekonstrukcióit tartalmazó, általa, a saját költségén kiadott kötet volt az, amellyel, hogy úgy mondjam, visszalopta magát a műemlékvédelembe, illetve idővel a műemlékvédelmi szervezetbe. Forsternek csak nehezen sikerült Möller Istvánt is megvédenie, pedig neki semmilyen 19-es szerepéről nincs adat, csak működött a bizottsági új hangadók kontraszelektív politikája. Ez komoly válság volt, egyrészt, amiről már szó volt, a műemlékállomány jelentős részének elvesztése miatt, másrészt azzal a személyzeti kontraszelektívval, amelyet a Tanácsköztársaság utáni időszak magával hozott, és a Műemlékek Országos Bizottsága azután tizennégy évig lényegében szinte csak vegetált, minimális kiadványpolitikával, szinte láthatatlan helyreállítási munkákkal. Persze volt azért a változásoknak előremutató következménye is, azáltal ugyanis, hogy nagyon erősen lecsökkent a középkori műemlékállomány, a figyelem egyre inkább a barokk felé fordult, sőt már a harmincas évek környékén a klasszicizmus is előtérbe került. Ez párhuzamosan zajlott az egész

magyarországi művészettörténet érdeklődési körének kibővülésével. Azonkívül ekkor értékelődött föl először Budapest szerepe, amely az akkori ismeretek szerint a Nagybaldogasszony-templom kivételével kevés középkori műemlékkel rendelkezett, viszont nagyon értékes barokk lakóházállománnyal, különösen Buda esetében. Nagyon lassan alakulva, már jóval később a historizáló Budapest is kezdett értéként megjelenni a szemléletmódban.

1934 aztán nagyon nagy változást hozott. Kívülről jövő, tehát nem belső megújításról volt szó, Gerevich Tibor, a korszak legismertebb és – azt lehet mondani – legnagyobb hatalmú művészettörténésze lett a Műemlékek Országos Bizottságának elnöke, aki azt a név megváltoztatása nélkül lényegében egyfajta szakhivatallá szervezte át. Tehát már nem az elavult levelező tagság segítette a munkát, hanem fiatal szakembergárdával kezdték a kornak megfelelő színvonalon a feladatokat ellátni. Kiteljesedett a topográfiai gyűjtőmunka, és a politikai kurzus lehetőségeit kihasználva, nem kis mértékben támogatva is, igen jelentős műemléki munkák kezdődtek.

K. G. Gondolom, ebben Klebelsberg Kunó keze is benne volt...

L. P. Bardoly Istvántól tudom, hogy Klebelsberg alig mutatott érdeklődést a műemlékvédelem iránt, egyedül a Hekler Antal elképzelései alapján a barokk Egerben – de nem a MOB-nál, hanem a Magyar Történelmi Társulat keretében – megindult műemléki topográfiai programot támogatta. Ráadásul csak 1931-ig volt miniszter, és hamarosan meg is halt. Gerevich inkább Éber László korábbi elképzelései alapján alakította ki a maga koncepcióját. 1934-ben rögtön megindult az esztergomi váregyüttes kutatása és aztán helyreállítása. A székesfehérvári királyi bazilika romjainak újra-feltárása és bemutatása megcélózta az 1938-as Szent István-évet. Folytatódott Visegrádon a munka, aztán néhány olyan fontos, nem konkrét időponthoz, évfordulóhoz kötődő feladat is volt, mint a zsámbéki templomrom jó karba hozása, továbbá megindultak Szombathelyen az ásatások, és megkezdődött a római romok helyreállítása.



K. G. Ha jól látom, ekkor jött létre, a harmincas évek derekán, Gerevich Tibor vezetésével az a nagyobb, állandó munkatársakkal dolgozó hivatal a különböző területi felügyelőségekkel, amelyik már emlékeztet arra, ami azóta is működött.

L. P. Nem egészen. Valójában ez nem volt nagy hivatal, tehát ez a bizottság is nagyon kevés fizetett munkatárssal dolgozott, de ekkor indult Genthon István, aztán Dercsényi Dezső pályája is. Ez erősen centralizált intézmény volt, szó sem volt semmilyen vidéki részlegről vagy vidéken működő munkatársról. A kicsinységet ellensúlyozta, hogy egy erős publikációs folyamat indult ekkor be, komoly kiadványokkal, ma is napi használatban lévő kötetekkel, mint Gerevich saját román kori művészeti monográfiája, Dercsényinek a székesfehérvári bazilika ásatásait és kutatási eredményeit feldolgozó kismonográfiája, Horvát Henrik budai publikációi, Rados Jenő kastélyköte.

K. G. Ha értékelni akarjuk a történeti folyamatot, jól érzékelem, hogy a Tanácsköztársaság belezavart az ügybe? A bizottság megpróbált a Tanácsköztársaság idején valamilyen reformot bevezetni, és ezzel kompromittálódott. Utána ezért lefejezték a MOB-ot, ami azt jelentette, hogy 1919-től másfél évtizeden át csak vegetálni tudott, szinte semmit nem indított, semmilyen érdemi tevékenységet nem folytatott. Csak az 1934-es újjászervezés indította be látványosan újra. Amit ma Magyarországon restaurált műemlékként látunk, az egyrészt a Monarchia időszakának teljesítménye, másrészt hat év alatt, valamikor 35 és 41 között jött létre. Olyan sok már a második világháború alatt nem épülhetett, nem nagyon lehetett rá energia, gondolom.

L. P. Lényegében erről van szó. Tehát e 140 éves időszak első igazi mélypontja és kríziskorszaka valóban 1920 és 34 közé esett. És utána a gerevichi korszak rövid felvirágzást hozott, amely azonban 40–41-ben még nem állt le egészen, 44-ig folytak felmérési, tervezési, tudományos munkálatok.

K. G. Szóval egy évtized volt tulajdonképpen.

L. P. Egy rövid évtized. 45 után viszont ez a munka tovább folytatódott, szintén Gerevich Tibor vezetésével...

K. G. Jó sok munkája akadt a helyreállításra.

L. P. ...a MOB megmaradt, 48-ban megjelent az első topográfiai kötet, még a MOB adhatta ki. Nagyon fontos például, hogy 1945-ben is szerzeményezett a könyvtár, és külföldi folyóiratokat, publikációkat is vásároltak. Ez különösen érdekes abból a szempontból, hogy jelen pillanatban időnként azt is megkérdőjelezzük, hogy egyáltalán szükség van-e könyvtárra.

K. G. Szóval Budapest ostroma 45-ben kevésbé volt válságos, mint a mai helyzet.

L. P. Úgy tűnik, hogy az a gazdasági helyzet még mindig jobbnak bizonyult a műemléki könyvtár szempontjából, mint a mai. Ez a végül is azért átmeneti állapot 49 végéig tartott, amikor...

K. G. Jött az újabb csapás.

L. P. ...amikor Gerevichet nyugdíjba küldték, bár még évekig, haláláig tanított az egyetemen. A Műemlékek Országos Bizottságát megszüntették, összevonták a műemlékügy és a múzeumügy irányítását, de az a kis mag, amelyet Gerevich létrehozott, azért fennmaradt. Ide-oda rakosgatták, idővel a kulturális területről átkerült az építésügybe, volt, amikor egy minisztériumi részlegként működött. Sok minden történt persze ez alatt is a magyar műemlékvédelemben. Egyrészt a magyar műemléki topográfia legvirágzóbb korszaka volt ez a néhány év: Sopron, Nógrád, majd Budapest első kötete, aztán 58-ban a Pest megyei két kötet, meg 62-ben a második budapesti kötet jött ki. Azonkívül pedig folyt a budai várnegyedben a lakóház-helyreállítási folyamat. Ebben a fővárosi múzeum játszott az alapvető szerepet, és egy olyan műemléki műhelyt és kutatási metódust alakított ki, amelyik aztán máshol is példát mutatott, például a soproni helyreállításoknál. Aztán 1956 után, 1957 márciusában, egészen váratlanul megjelent a színen az Országos Műemléki Felügyelőség (OMF). Egész biztosan nem arról van szó, hogy az 56-os forradalom résztvevői azért tüntettek volna, hogy tessék újjáalakítani a magyar műemlékvédelmet, sokkal inkább arról – nagyon kevésbé kutatott területe ez a tudománytörténetünknek –, hogy alighanem Dercsényi Dezső minisztériumi háttérmunkával kihasználta a lehetőséget, hogy...

K. G. Hirtelen hatalmi vákuum volt.

L. P. ...volt egy vákuum, és oda be lehetett csúsztatni egy ilyen szervezetet, mely néhány év alatt úgy meg tudott erősödni, sikereket tudott felmutatni már a politika számára is értékelhető módon, hogy a magyar műemlékvédelem megint egyfajta felemelkedő periódusba került. Ez azt jelenti egyébként, Dercsényi Dezső személye maga is, hogy valójában részben a gerevichi intézményépítés munkált tovább. Ehhez persze hozzá kell tenni, hogy nagyon kitűnő fiatal szakembere jött össze különböző helyekről, tehát építészeti részről, a bölcsészkarról, művészettörténészek, régészek is.

K. G. Ugorjunk egy kicsit vissza. Mi történt az ötvenes években azzal a dokumentációval, amelyet a MOB gyűjtött? Mi lett vele, amikor 1949-ben feloszlatták?

L. P. Ezek a gyűjtemények szerencsére teljesen együtt maradtak. Mindig mentek egyik helyről a másikra, az

a központi kis mag, az a csoport, amely a műemlékvédelem központi irányítója volt, ezt a gyűjtemény együtttest folyamatosan vitte tovább, kezelte, gazdagította.

K. G. Tehát ez még az ötvenes években is végig létezett?

L. P. Bizony.

K. G. Külön gyűjteményként funkcionált a MOB nélkül?

L. P. Volt gazdája, csak mindig másképp hívták. A Múzeumok és Műemlékek Országos Központja volt egy időben a neve, és volt, amikor a Népművelési Minisztériumhoz tartozott, majd már átkerülve az építésüghöz, 1953-tól az Építészeti Tanácshoz, később további szervekhez. A gyűjtemény mindig intakt maradt, sőt fejlesztették, járt a párizsi *Bulletin Monumental*, amelynek közel 170 évfolyama ma is ott sorakozik a polcokon – várhatóan most fog a beszerzése megszakadni. Az országos szervezet tehát nem tűnt el, egy kicsi mag mindig megvolt, mindig volt neki egy másik neve, mindig máshová tartozott, nem tudtak vele igazából mit kezdeni, de sose robbantották fel, nem kérdőjelezték meg azt, hogy szükség van rá, csak nem találta vagy nem találták a helyét.

K. G. E köré szerveződött mindenesetre 1957-ben az új hivatal. Voltak ennek a felállított intézménynek hatósági jogai? És ha igen, melyek voltak azok?

L. P. Így van. E mag körül szerveződött az új Műemléki Felügyelőség, amely az évek folyamán komplex szervezetté épült ki, amelyikben egyszerre végezték a tudományos kutatást, a tervezést, a helyreállítást, tehát lényegében egy-egy műemléki munkát teljes vertikumát. És igen, a kialakuló műemlék-felügyeleti rendszer szakhatósági joggal járt.

K. G. Mindennek a felépítése tehát Dercsényi Dezső érdeme.

L. P. Igen, ez Dercsényi Dezső szervezőmunkája volt. Ő sosem lett a felügyelőség egyes számú vezetője, még évekig az Építésügyi Minisztériumban volt, és gondolom, tovább egyengette a szervezet útját. A vezető mindig politikai kinevezett volt, és amikor Dercsényi átkerült ide, helyettesként vitte a szakmai ügyeket. Ez nem feltétlenül rossz felépítésű rendszer, az osztrák műemlékvédelem is nagyon sokáig így működött: egy politikai kinevezett vezette, és mellette a Generalkonservator irányította a szakmai munkát. Most, egynéhány évvel ezelőtt, ott is történtek változások. Más kérdés, hogy nem mindegy, a politikai kinevezett egy olyan nagyon képzett jogász-e, mint Forster Gyula annak idején, aki hosszú idő alatt nagyon komolyan beledolgozta magát a műemléki jogba és az egész műemlékvédelem elvi rendjébe, és

példamutató szerkesztői és szervezői munkát végzett, vagy pedig valahonnan a kézműves munka frontjáról érkezett az igazgató, aki nagyon nehezen tudta elviselni, ha írógéppapírt látott a munkatársak asztalán befűzve a gépbe, mert publikáció készült, nem pedig terepmunka folyt.

K. G. Ez a szervezet, amely 56 után létrejött, gyakorlatilag 1990-ig folyamatosan működött, nem?

L. P. 92-ig működött.

K. G. Lépünk tovább. Mi lett utána?

L. P. A szervezet működése közben az első húsz év a műemlékvédelem abszolút feltörekvő korszaka volt. 77-ben aztán hirtelen nyugdíjba küldték Dercsényit, Entz Gézát, félreállították Horler Miklóst, a szakmai irányítókat, egyféle belső – nem szakmai indíttatású – puccs következett be, és ekkor apránként megindult a romlás. Persze ez eleinte nagyon lassú és egyben nagyon relatív volt, mert bár egyre egyhangúbbá és merevebbé vált az addig igen változatos építészeti produkció, eközben a műemléki kutatási tevékenység például virágkorát élte, Dávid Ferenc nevével kapcsolatban fontos megemlíteni, meg Hokkyné Sallay Marianne szervezőmunkáját. Valójában az egész OMF nagyon komoly közös munkát végző műhely volt. A kollégák naponta beszélhettek egymással, és akár viták árán, de haladt előre a dolog, egymást segítették, szakmailag a különböző szemléletmódok, az eltérő egyetemi képzettségek ütközhetek.

K. G. És mit hozott a rendszerváltás?

L. P. A kilencvenes változások nagyon komoly hatással voltak a műemlékvédelemre. Amikor 92-ben építési hatóság lett – és nem szakhatóság, mint addig – az új, Országos Műemlékvédelmi Hivatallá (OMvH) átnevezett szervezet, akkor rögtön kiderült, hogy nem felel meg a törvényeknek az, hogy egy hatóság kivitelezői részlegeket üzemeltessen mindenfelé az országban. Az addig nagyon komoly helyreállításokat kivitelező, kitűnő ácsokat, kőműveseket, kézműves munkát végző szakembereket alkalmazó, a hivatalról leválasztott építésvezetőségek egyik pillanatról a másikra kikerültek a piacra, és ott természetesen ezzel a kézimunkával nem tudták megkeresni azt az összeget, amely a fennmaradásukat elősegítette, lehetővé tette volna. Ugyanakkor a hatósági munkából kiszervezték az – akkor úgy neveztek – operatív feladatokat, tehát a tervezést, a restaurálást, a kutatási munkának azt a részét, amely külső megbízásra készülhetett. Ezt új szervezetbe tömörítették, ez lett az Állami Műemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ. Ezzel például a kollégák egy része máris elszakadt a gyűjteményektől, illetve az addig közös tudományos részleg két részre bomlott. Ez egyáltalán nem volt sikeres lépés, és nagyon komolyan megviselte a társaságot.

Az is kiderült, hogy egy hatóságnak nem lehetnek pénzügyi támogatási lehetőségei, pedig a műemlék-helyreállítások szempontjából alapvető dolog, hogy

Újabb írások a magyarországi műemlékvédelem történetéről

A magyar műemlékvédelem korszakai.

Tanulmányok. Szerk. Bardoly István–Haris Andrea. Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Bp., 1996. 276 old. – tartalma: Marosi Ernő: Műemlékvédelem – az örökség hagyományozása. 9–20.; Cs. Plank Ibolya–Csengel Péter: A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Társasága és a magyar műemlékvédelem kezdetei. 21–45.; D. Mezey Alice–Szentesi Edit: Az állami műemlékvédelem kezdetei Magyarországon. A Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale magyarországi működése (1853–1860). 47–67.; Valter Ilona: A Magyar Tudományos Akadémia Archaeológiai Bizottsága és annak működése (1858–1872). 69–77.; Horler Miklós: Az intézményes műemlékvédelem kezdetei Magyarországon (1872–1922). 79–144.; Granasztóiné Györffy Katalin: A Műemlékek Országos Bizottsága tevékenysége a trianoni békekötés után (1920–1934). 145–169.; Bozóki Lajos: Politika és tudomány. A Műemlékek Országos Bizottságának megújulása Gerevich Tibor irányítása alatt (1934–1945). 171–189.; Fülöp Csilla: Átmenet és újrakezdés (1945–1949). 191–203.; Kaiser Anna: A közjő szolgálatában. A Műemlékek Országos Bizottsága és a főváros. 203–225.; Váliné Pogány Jolán: Az építészeti tárgyú rajz és grafika az OMVH Tervtárának tükrében. 227–234.

A „szentek fuvarosa”. Divald Kornél felsőmagyarországi topográfiája és fényképei 1900–1919. Szerk. Bardoly István. Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Bp., 1999. 583 old.

Az örökség hagyományozása. Könyöki József műemlékfeltérési 1869–1890. Összeáll. Váliné Pogány Jolán. Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Bp., 2000. 374 old.

Lóvei Pál: Székesfehérvár, Romkert – 1936–1938. *Építés-Építészettudomány*, 29. (2001) 379–388.

az állam, ha már korlátozza az állampolgárokat bizonyos tulajdonosi jogaik gyakorlásában, ezt legalább a többletköltségek valamiféle elismerésével meg a többletfeladatok elvégzésének segítségével mozdítsa elő. Ennek lehetősége elmúlt. Tehát többé nem volt

olyan, egyébként mindig csak minimális, anyagi eszköz a felügyelők kezében, ami azért mégis lehetővé tette, hogy az állampolgár számára is indokolható módon beleszóljanak abba, mi történjék a műemlékekkel. Az egész műemléki tevékenység nagyon erősen átment hivatali, államigazgatási szemléletmódba. Ugyanakkor a tudományos részleg éppen ekkor kitűnően élt például a publikációs lehetőségekkel. Soha annyi tanulmánykötet, kőfaragvány-katalógus, évkönyv, folyóirat, nagy kiállítási katalógus nem jelent meg a magyar műemlékvédelem történetében, mint a kilencvenes évek közepe táján, második felében. Mára sajnos ez is teljesen lecsengett. Az elmúlt húsz év óriási eredménye továbbá a műemléki gyűjtemények rendezése, állagvédelmük legalább részleges biztosítása, és felhasználásuk a tudománytörténeti kutatásokhoz – mindez Granasztóiné Györffy Katalin vezetésével indult meg, és a gyűjtemények munkatársait dicséri.

Ez a szervezet sokévi munkával 97-re létre tudta hozni az új műemlékvédelmi törvényt, amelyik sokkal jobbnak indult, mint amilyen végül lett, de hát a parlamenti elfogadás során a törvények általában gyengülnek. Különösen a pénzügyi háttér megteremtése szempontjából gyengült nagyon erősen. Ezzel együtt is ez még mindig jó törvény volt, amit az is mutat, hogy szinte azonnal megkezdték a szétcincálását és átírását. Végül ez lehetőséget teremtett arra, hogy 2001-ben egy új, már „örökségvédelminek” nevezett törvény szülessen, amelyben összehozták a műtárgyvédelmet és a régészetet a műemlékvédelemmel. Ennek a szervezeti lecsapódása volt, hogy az 1998-ban létrehozott, a kulturális javak és a régészeti örökség védelmével foglalkozó Kulturális Örökség Igazgatósága beolvadt a Műemlékvédelmi Hivatalba, és így jött létre a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal. Ehhez az elmúlt években hozzácsaptak még különböző film- és újság-nyilvántartási, előadó-művészeti irodákat, valamint a Nemzeti Kegeleti Bizottságot. Tehát valóban egy olyan hatalmas szervezet – hatóság – jött létre, amely már a pusztta létevel is nyilvánvalóan irritáló volt a társadalom, illetve az államigazgatás sok szereplője számára.

K. G. Itt egy pillanatra álljunk le a történelemmel. Innentől kezdve nézhetjük azt, hogy mi történt ma. Ez az a hivatal, amelyet most feloszlattak, és amelyet elnökként Cselovszki Zoltán hozott létre 2001-ben. Mielőtt azonban még erről beszélünk, meg akarom kérdezni, hogy az a rendszer, amely Magyarországon kialakult, hogyan viszonyult ahhoz, ami más európai országokban megfigyelhető? Nem azt kérem, hogy most mutasd be a francia vagy a német, az osztrák vagy az angol rendszert, de kíváncsi vagyok, hogy a te meglátásod szerint a mi rendszerünk jobb volt-e vagy rosszabb, mint a többieké.

L. P. Először is hadd szögezzem le, nem gondolnám, hogy a Dercsényi által létrehozott szervezetnek bármilyen

féle kiteljesedése lett volna, ami a kilencvenes években kialakult. A komplexitás elvesztése óriási vereséssé volt, amit egyáltalán nem ellensúlyozott a szakhatóságból hatósággá váló egyfajta előrelépés, ez idővel a szakmai munkának komoly gátja lett, hiszen elvonta az energiát. Az más kérdés, hogy valószínűleg abban a formában, ahogy ez a szocializmus korszakában működni tudott, most már nem működhetne, Európában sehol sincs az a komplex szervezet, ahol minden együtt van. Elárulhatom: annak idején ezt a nyugati, mondjuk, az osztrák kollégák erősen irigyelték.

Európában a különböző országokban nagyon változóan alakult a műemlékvédelem sorsa. Például a szövetségi államokban, mint Ausztria és Németország, amelyek mindig egyfajta párhuzamként, illetve példaképként jelentek meg a magyar műemlékvédelem számára, ez sokkal decentralizáltabb szervezet jelent, különösen a németeknél. Ausztriában a Bundesdenkmalamt egy szövetségi hivatal Bécsben, és ehhez tartoznak a tartományi szervezetek, amelyek élén Landeskonservator áll, és konzervátorok dolgoznak mellettük. De a már említett osztrák Generalkonservator megpróbált egyfajta szellemi egységet teremteni, illetve ezt mindig újratemteni az ország egész területén, ami persze nyilvánvalóan sosem sikerült teljes mértékben. Nem is ugyanazok a feladatok Burgenlandban, mint mondjuk Vorarlbergben. De ennek a szervezetnek a központjában volt a nagy fotótár és a központi gyűjtemény, azzal együtt, hogy a tartományoknál külön-külön is létrejöttek fotótárak. Ennek a szervezetnek nagy erőssége volt, miként a németek is, a műemléki topográfia, sokkal inkább, mint Magyarországon. Ugyanakkor például Magyarországon a hetvenes évektől kidolgozott épületkutatási módszertan, az úgynevezett „falkutatás” (amelynél persze az épületkutatás sokkal több volt, egy komplex forrásanyaggal, továbbá az épülettel magával is mint forrással foglalkozó diszciplínaként alakult ki) olyan, kezdetben unikális dolog volt, amely valójában példát mutatott a németeknek, osztrákoknak is. Ausztriába egy ideig Dávid Ferencet hívták ki, amikor ilyen problémával kerültek szembe, és aztán a keleti részeken, Alsó-Ausztriában, Burgenlandban csak egyetlen kolléga specializálódott erre, nem is a szervezeten belül. Ez óriási mértékben változott, jelen pillanatban Ausztriában és Németországban ezeket a kutatási módszereket egyetemi kurzusokon oktatják, és rengetegen művelik. A dokumentálási módoknak olyan gazdagságát munkálták ki, amelyről mi itt álmodni se tudunk, s mi végül is sok szempontból lemaradtunk, mind az oktatás területén, mind a munkát végző kollégák szűk köre miatt. A pénzügyi és személyzeti lehetőségek szűkössége miatt nincs valójában lehetőség az utánpótlásra. Ez olyan dolog, amit – bárhogy tanítják is az egyetemen – alapvetően csak a gyakorlatban lehet elsajátítani, egymás tanításával. Úgy tűnik, a mostani változásnak ez a fajta tevékenység akár teljes mértékben is áldozatul eshet. Legalábbis ennek a szervezett, az állami rend-

szeren belüli módja, amelyik valójában az egyetlen érdemi módja annak, hogy ez valamiképpen egységes, tudományos diszciplínaként tovább éljen.

K. G. Térjünk vissza akkor a mostani problémákra. A történetben ott tartottunk, hogy Cselovszki Zoltán vezetésével 2001-ben létrejött ez a hatalmas szervezet, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal. Ugye, legalább idáig kell visszanyúlnunk, hogy megértjük azt a feszültségrendszerrel, amely végül az utolsó egy év leszámolásához vezetett?

L. P. Feszültségek mindig voltak. Én harminchárom éve dolgozom a hivatalban, és nem nagyon emlékszem olyan időszakra, amikor az éppen aktuális miniszteriumunk igazán támogatta volna a műemléki tevékenységet és a műemléki szervezetet. Talán még a legkedvezőbb időszak az a korszak volt, amikor a műemlékvédelem meg az egész építésügy is a természetvédelmi tárcához tartozott. Ebből a szempontból a legkevésbé sem hozott kedvezőbb helyzetet a tevékenység visszakерülése a kulturális tárcához (volt már ilyen: 1949-ig, illetve az ötvenes évek elejéig oda tartozott az egész). Ennek a problémarendszernek ez persze csak egy kis vetülete. Úgy tűnik, alapvetően az egész magyarországi társadalom nem elég érett ahhoz, hogy felismerje a műemlékvédelmi, régészeti munka igazi természetét, értékét, használati módjait. Itt elsősorban nem a gazdasági használati módokról beszélek, amelyekről most rendszeresen szó esik, hanem arról, hogy valójában az a civil társadalmi támogatottság, amely Nyugat-Európában sokkal erősebb, nálunk nem segíti eléggé a műemlékvédelmet és az örökségvédelmet a tevékenységében. Ez teheti lehetővé, ez a gyengeség, hogy szinte bármi megtehető az ezt a munkát végző emberekkel, szervezetekkel, intézményekkel. Az is biztos, hogy ez a nagyon nagy intézmény-összevonás koncentrálna a problémákat, tehát erre az egy hivatalra zúdult mindaz az ellenszenv, problémahalmaz, amit külön-külön esetleg jobban lehetett volna kezelni a régészetben és a műemlékvédelemben. Most a végső lökést például, az újsághírek szerint is, egy régészeti ügy jelentette, de százszázalékosan a műemlékügy bukott bele.

K. G. Erre mindjárt visszatérünk...

L. P. Már az elmúlt időszakban is egy sor, nagyberuházásokhoz kapcsolódó régészeti probléma vitte az egész örökségvédelem ügyét kedvezőtlen irányba. Ugyanakkor persze az is igaz, hogy a régészek szempontjából egy csomó műemléki probléma jelenthetett olyan terhet, ami valójában nem rájuk tartozott. Emellett egyre erősödött az ellenérzés a politika és a gazdaság részéről mind a régészeti, mind a műemlékvédelmi kötelezettségek miatt. Mindezeket a kötöttségeket a gazdaság úgy tekintette, hogy ez az ő tevékenységét akadályozza. Főleg a régészeti ásatások hosszabbíthatták meg nagyon jelen-

tős időintervallummal a beruházási folyamatot, a műemlékvédelem sokkal kevésbé. Azt is mondják,

Lővei Pál: Táguló körök szűkülő határok között. A Műemlékek Országos Bizottsága budapesti képeslapsorozatai. In: *Etűdök. Tanulmányok Granasztóiné Györfly Katalin tiszteletére*. Szerk. Bardoly István. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Bp., 2004. 355–371.

Bardoly István: Gerevich Tibor és a műemlékvédelmi törvény – Adalékok a magyar műemlékvédelem történetéhez. I. In: *Magyar Műemlékvédelem. A Műemlékvédelmi Tudományos Intézet Közleményei XIII*. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Bp., 2006. 7–72.

Bardoly István: „Igen veszedelmes útra léptünk” – Zsámbék 1933–1934. *Műemlékvédelem* 54. (2010) 189–200.

Bardoly István: „Az indítványozó és jégtörő”. Arányi Lajos (1812–1887) és a vajdahunyadi vár restaurálásának korszaka – Adalékok a magyar műemlékvédelem történetéhez II. In: *Magyar Műemlékvédelem. A Műemlékvédelmi Tudományos Intézet Közleményei XV*. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Bp., 2011. 7–103.

Szakács Béla Zsolt: Czobor Béla és a magyarországi műemlékvédelem megújulása (1889–1904). In: *Magyar Műemlékvédelem. A Műemlékvédelmi Tudományos Intézet Közleményei XIII*. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Bp., 2011. 105–113.

Entz Géza Antal: Műemléki inventarizáció Magyarországon. *Műemlékvédelem* 55. (2011) 65–85.

Szentesi Edit: Az intézményes műemlékvédelem kezdetei Magyarországon. *Műemlékvédelem*, 56. (2012) 2–29.

Bardoly István: „Kellő személyzettel és némi hatalommal” – Adalékok a magyar műemlékvédelem történetéhez. III. *Műemlékvédelem*, 56. (2012) 30–66.

Bardoly István: „Két hűséges munkatárs”. Forster Gyula és Éber László – Adalékok a magyar műemlékvédelem történetéhez. IV. *Ars Hungarica*, 38. (2012/1) 72–103.

hogyan a hivatali ügyintézés nagyon bonyolult és lassú volt, ezért most már az jelenik meg újságinterjúkban, hogy amit hatvan nap alatt el lehet dönteni, azt

tizenöt nap alatt is el lehet, ez persze egyáltalán nem így van. A nyugati országokban, például Angliában nagyon hosszú hónapokon át zajlik az egyeztetési és engedélyeztetési folyamat, és még sincs ilyen óriási ellenérzés a műemlékvédelem iránt. Az érintettek egy részében persze, a gazdaság részéről, illetve a műemlék-tulajdonosokban ott munkál az, amiről már volt szó: állami támogatás, segítség nélkül, csak a megkötések előírása valójában tényleg nagyon népszerűtlen dolog.

K. G. Csak az ügymenet lassúsága, bonyolultsága és a költségek okozták tehát a feszültségeket?

L. P. Ez nagyon nehéz kérdés. Nyilvánvaló, hogy nem csak az utolsó két évben voltak krízisek. Az elmúlt huszonkét évben a magyar műemlékvédelem központi szervezetének nyolc vezetője volt, most Cselovszki Zoltán kilencedikként jött vissza, hiszen ő már volt elnök egyszer korábban is. Ez azt jelenti, hogy a vezetők nagyon gyorsan váltották egymást, ez mindig újabb és újabb betanulási periódust jelentett, és mindig újabb törvénykezési hullám indult meg. Ez az időszak, most már szűkebben a 2000-es évtizedet tekintve, folyamatos átszervezést jelentett. Ebben 2005 és 2007 között, dr. Varga Kálmán elnöksége idején volt két olyan év, amikor, legalábbis a tudományos részlegen, úgy éreztük, hogy megindul egyfajta megújulás, ennek egyik fontos területe lett volna a kapcsolat javítása a területi felügyelőkkel, a tudományos munka erőteljesebb felhasználása a helyreállításokban, illetve fokozottabb beépítése a hatósági munkába. Ez, amikor talán az első sikereit kezdte meghozni, akkor egy hirtelen elnökváltással véget ért. A tudományos részlegnek az a szűkebb kollektív vezetése, amely az előbbi két évet levezényelte, teljesen felbomlott, többen kikerültünk onnan, és a hivatalvezetésben egy erősen művészettörténész-ellenes szemléletmód gyökeredezett meg három évre, ami – szerintem – nem a sikerek természetes táptalaja.

K. G. Ha jól értem, a dr. Mezős Tamás elnöksége alatti korszakra vonatkoznak kritikus szavaid. Illenék azonban itt megemlíteni, hogy ugyanakkor ő volt az, aki minden korábbi időszaknál nagyobb hangsúlyt fektetett a történelmi épületállomány új inventáriumba vételére, egy olyan műemlék-topográfia összeállítására, amely új feltételeket teremthetett volna a gyakorlati műemlékvédelmi munkához. Mi erről utólag, néhány év távlatából a véleményed?

L. P. Nyilván nem a hagyományos műemléki topográfiára vonatkozik a kérdés, hanem a hatósági nyilvántartásra. Ezen a területen valóban nagyon jelentős eredmények születtek. A célirányos informatikai fejlesztések a korábbi védési dokumentációk átvizsgálásával és jogi értelmezésével, a térképek invenciózus alkalmazásával, valamint a tudományos részleg által a megelőző években levezényelt műemléki revízió ered-

ményeinek felhasználásával egy sosem látott precizitású, a gyakorlatban jól használható rendszerré álltak össze. Viszont Mezős Tamás nevéhez fűződik az új műemlékjegyzékek munkálatainak leállítása is. Addig hét, vállalható színvonalú megyei kötet jelent meg, még egyet sikerült utána kiadni, de a munka egy teljes évig szünetelt, és a korábbi tempó és lelkesedés a későbbi újraindítás ellenére már elveszett – együtt az azóta részben elkészült kéziratok kiadását lehetővé tevő pénzzel. A leállítás okáról egyébként a résztvevők sosem kaptak hivatalos indoklást. Azok a közvetett úton érkező kifogások, hogy helyenként miért szerepelnek a jegyzékekben már elpusztult műemlékek (természetesen ennek a ténynek a megjelölésével), illetve már nem érvényes telekvizonyok, nem álltak meg a helyüket: nem a szerzők/szerkesztők döntésén múltott, hanem a megkérdőjelezett jogászok véleményén, miszerint a védelem hivatalos – miniszteri – törléséig az ilyen ingatlanok műemléki volta nem szűnt meg, így nem voltak a jegyzékekből sem kihagyhatók.

Mindezek mellett történt még egy-két olyan helyreállítás, amelyben a tudományos munka úgy jelent meg, hogy azt akkor is sikerként lehet megítélni, ha valójában messze nem optimális körülmények között és optimális mértékben érvényesült. A legutolsó ilyen a lébenyi templom helyreállítása. De a helyreállítások színvonala szempontjából is komoly visszaesés korszaka volt ez. Egyébként a viták egyik terepe éppen az, hogyan ítélte meg a hivatal, illetve ezen belül a tudományos részleg azt a rekonstrukciós hullámot, amelyet az utóbbi húsz évben egész Közép-Európa átél, még bizonyos szempontból Németország is, tehát azt, hogy már nem álló – elpusztult – épületek, illetve csak romokban álló maradványok eredeti fényükben való kiépítésének a vágyalma lebeg egyre több beruházó, politikus, laikus szeme előtt.

K. G. Igen, az utolsó tíz évben valóságos háború bontakozott ki a műemlékes szakma és a műemlékekhez újra felépítő szándékkal hozzányúló önkormányzatok, helyi egyházi képviselők vagy egyéb tulajdonosok között...

L. P. Ez így van. És nem is csak az utolsó tíz évben, hanem legalább az utolsó tizenötben. Ez nagyon komoly küzdelem, ahol vesztesre állunk.

K. G. Tudnál egy-két példát mondani, hogy hol vesztettek, hol nyertetek, mi az, ami jelentősebb ügy volt?

L. P. Az egyik legelső ilyen ügy a visegrádi királyi palota kiépítése a kilencvenes évek közepétől kezdődően, több hullámban, amely szerintem mind tudományos, mind műemlékvédelmi, mindenféle szempontból – látványában is – kudarc (a tudományos publikációk terén viszont egyáltalán nem az!).

K. G. Erről azért megoszlik a szakma véleménye. Vannak, akik ezt pártolják.

L. P. Persze, azok, akik csinálták, feltétlenül. De például az, aki felügyelte, nem tartja ezt a munkát sikernek. Óriási a nyomás, hogy történjen meg a romvárak kiépítése, különösen Északkelet-Magyarország politikusai járnak ebben élen. A diósgyőri vár teljes kiépítése állandóan az asztalon van, és a füzéri

Helyzetképek, értékelések, vitacikkek

Vita a műemlékvédelem elveiről és módszereiről [1984–1986]. In: *Magyar Műemlékvédelem. Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal Évkönyve (1980–1990)* X. Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Bp., 1996. 13–30.

Marosi Ernő: Válaszúton a magyar műemlékvédelem! *Pavilon 6*. Bp., 1991. 2–8.

F. Mentényi Klára: A mai magyar műemlékvédelem „hitelességéről”. *Műemlékvédelmi Szemle*, 1996/1. 139–146.

Lővei Pál: Korszakok és irányzatok az elmúlt évtizedek magyar műemlékvédelmében. In: *Számvetés és jövő. 125 éves a szervezett magyar műemlékvédelem, 40 éves az OMF/OMvH. XIX. Országos Műemléki Konferencia, 1997. június 2–5.* Szerk. Kovács Erzsébet. Bp., [1998] 49–54.

D. Mezey Alice: A műemlékek helyszíni építéstörténeti feltárásának fontosságáról és tudományos feldolgozásuk jelentőségéről. *Műemlékvédelmi Szemle* 9. (1999/1–2) 5–17.

Feld István: Kutatás – dokumentálás – rekonstrukció. *Műemlékvédelmi Szemle* 9. (1999/1–2) 36–41.

Lővei Pál: Eredetiség, konzervativizmus, materializmus, visszafordíthatóság. *Műemlékvédelem* 42. (1999) 290–294.

Marosi Ernő: Konzerválni, restaurálni, rekonstruálni. A kulturális örökséggel való bánásmód a művészettörténetben. In: *Akadémiai műhely. Közgyűlési előadások 1999.* Szerk. Beck Mihály et al. Bp., 2001. I. 49–54.

várat helyenként térdig erős falakból emeletes palotává kívánják kiépíteni.

K. G. Úgy hallottam, hogy ez utóbbi most meg is kapta az anyagi fedezetet.

L. P. Igen, és abban a felállásban, ahogy mostantól kezdve a hatósági munka folyik, ezek a ter-

vek egyértelműen meg is kapják majd a jóváhagyást. Ugyanez várható, talán kisebb léptékben Regécen. Az újrafelépítés „eredményét” látni lehet már például Boldogkőváranál, ahol egy gyönyörű, festői-en kiegyensúlyozott, egyébként funkcióba is állított romot most teljesen felborítottak látványban a rátett tetők. Műemlékvédelmi szempontból egyértelmű kudarc még szerintem a nyírbátori Báthori-várkastély egy részének helyreállítása, lényegében egy sok részletében bizonyíthatatlan, teljes rekonstrukció. Mindehhez hozzá kell tenni, hogy itt már rég nem arról van szó, hogy az eredeti dolgokat eredeti anyagokban kellene megőrizni. Ezt a Tamási Judit elnök által összeállított stratégia az utóbbi időben ismételt megpróbálta ugyan célként kitűzni – az utóbbi két évnek szinte egyetlen pozitív fejleménye volt a kérdés „hivatalos” felvetése, vagyis annak tudatosítása, hogy ez a műemlékvédelem alapkérdése. Az említett helyreállításoknál erről rég nincs szó, amikor a hozzáépítések például Visegrádon megtörténtek, az eredeti állag túlnyomórészt elveszett, illetve oly mértékben elfedteté vált, hogy további vizsgálata ezentúl teljesen lehetetlen lesz.

K. G. Érthető, hogy a műemlékvédelem álláspontja ebben az ügyben konzervatív: az a dolguk, hogy szembejelenjenek az építésznek és a fenntartóknak a hétköznapi racionalitásból kiinduló érveivel (a befedett, helyreállított épület kevésbé pusztul és jobban használható, mint a rom), vagy akár egyes művészettörténészek és tervezők komputerszimulációra épülő, merész restaurációs terveivel, és ragaszkodjanak ahhoz, hogy az eredeti állapotot kell megtartani, illetve csak olyan kiegészítést fogadjanak el, amely nem semmisíti meg az eredetit.

L. P. Inkább az utóbbiról van szó. A műemlék megőrzése eredeti anyagi valójában azt jelenti, számomra legalábbis, és nagyon sokunk számára, hogy ami ránk maradt, az nem pusztítható el. Egyáltalán nem mondom azonban, hogy nem tehetők bizonyos dolgok hozzá, de semmiképpen sem úgy, hogy azt a hamis látszatot keltsék, hogy a kiegészítés olyan, mint az eredeti, sőt sokak szemében maga az eredeti. Amit most hozzáteszünk, akár bővítés, akár kiegészítés, akár statikai szempontú hozzátétel, az váljon el, mutassa, hogy a mai kor produkciója. Ez is állandó konfliktus forrása volt az elmúlt időszakban, vagyis hogy a mai kor építésze hogyan jelenjen meg a műemlékvédelemben. Ilyen konfliktusok következtében is függesztették fel a KÖH fennállásának utolsó napjaiban a műemléki tervtanács (az utóbbi időben Műemléki Tanácsadó Testület volt a neve) munkáját, amely az utóbbi másfél évtizedben szinte egyedüli fóruma volt annak, hogy több szakma együtt próbálja alakítani a műemléki elvek gyakorlati alkalmazását. Túlnyomó részét építészek alkották, az utóbbi másfél évtizedben jelentős mértékben az örökségvédelmi hivatalon, illetve az örökségvédelmen kívül álló, meghívott, illetve szak-

mai szervezetek által delegált építészek. Művészettörténész tag két-három volt csak. Tehát sosem volt arról szó, hogy ebben a testületben az építészetről úgy született volna döntés, hogy azt a művészettörténészek vagy akár a műemlékesek egyfajta dominanciája határozta volna meg. Nagyon kevés eset kivételével sosem volt

Marosi Ernő: Forrásfoglalás. Restaurálások Székesfehérvárott, Esztergomban és Visegrádon a 2000. évben. *BUKSZ* 13. (2001) 348–362.

Marosi Ernő: A műemléki örökség. In: *Magyar Műemlékvédelem. Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal Évkönyve (1991–2001)* XI. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Bp., 2002. 7–17.

A közös bölcsesség vetülete a demokráciának: tízéves a Műemléki Tervtanács. Születésnap beszélgetés a testület meghívott tagjaival [Harangi Anna interjúja]. *Örökségvédelem. A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Tájékoztatója*, VII. 1–2. (2003. január–február) 10–11.

Somorjay Sélysette–Lövei Pál: Főmű és átlag – a műemlékké nyilvánítás elveiről. *Műemlékvédelem*, XLVII (2003) 74–80.

Rostás Tibor: A műemlékvédelem a magyar millenniumban. *Műemlékvédelmi Szemle*, 13. (2003/1) 121–162.

Lövei Pál: A műemlékvédelem a haladás gátja? *Utóirat – Post Scriptum. A Régi-új Magyar Építőművészet melléklete*, VII. 37. (2007/2) 7–9.

Somorjay, Sélysette: Tendencies in Historic Building Preservation in Hungary Today. Practice, Consequences, responsibility. *Acta Historiae Artium* 49. (2008) 255–264.

Fekete J. Csaba: Szimbólumok és a geometriai absztrakciók lehetőségei az ingatlan kulturális örökségi értékek térinformatikai nyilvántartásában. *Műemlékvédelem* 55. (2011) 21–32.

igazán erős vita a művészettörténészek és az építészek között az üléseken – a hozzászólások historizáló szemléletének elvetésében és az építészeti minőség igényében teljes volt az egység. [*A Tanácsadó Testület működését egyébként október elején a BM – lényegében változatlan személyi összetételben – újraindította* – K. G.]

K. G. Elmesélted, hogy a műemlékvédelem sok veregetést szenvedett ezalatt, amikor tulajdonképpen

végezte a dolgát. De voltak-e néha olyan sikerek, hogy bizonyos borzalmakat sikerült megakadályozni? Például, mint mondtad, a XIX. század végén a Mátyás-templomnak egyesek akartak egy másik tornyot is, és hálálkodhatunk, hogy ezt sikerült néhány műemlékvédőnek megakadályoznia. Volt-e a közelmúltban hasonló szörnyű terv, amit sikerült a műemlékeseknek

Marosi Ernő: Az Európai Unió a várromok ellen? In *memoriam castris Diósgyőr?* *Műemlékvédelem* 55. (2011) 123–128.

Fejérdy Tamás: Változások a magyar műemlékvédelem szervezetében (1976–2011). In: *Magyar Műemlékvédelem. A Műemlékvédelmi Tudományos Intézet Közleményei* XV. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Bp., 2011. 115–127.

A műemlékvédelem tudományos feladatai és szervezeti keretei (1990–2010). Összeáll. Haris Andrea. In: *Magyar Műemlékvédelem. A Műemlékvédelmi Tudományos Intézet Közleményei* XV. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Bp., 2011. 129–143.

Tamási Judit: Hogyan építsünk a múltból jövőt? A kulturális örökség védelme mint állami feladat 2011–... In: *Magyar Műemlékvédelem. A Műemlékvédelmi Tudományos Intézet Közleményei* XV. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Bp., 2011. 145–161.

Az épített örökség védelmében. Változó társadalom – változó műemlékvédelem? / L'Apologie du patrimoine architectural. Société en changement – protection du patrimoine en changement? / The Protection of Architectural Heritage. Changing Society – Changing Concepts of Historic Monuments Protection? Nemzetközi konferencia / Conférence internationale / International Conference, 2011. március 1–2. Szerk. Ferch Magda. Széchenyi Művészeti Akadémia, Bp., 2011. 306 old.

Hamvai Péter: A műemlékvédelem lefejezése. *Élet és Irodalom*, 2012. szeptember 14. 6.

megakadályozni, vagy olyan érték, amit sikerült megmenteni a pusztulástól?

L. P. Számomra ilyen siker – nemcsak az enyém, hanem az említett tervtanács is –, hogy több lépésben mindmáig sikerült megakadályozni a Nemzeti Múzeum udvarainak lefedését. Az az épület ennek az országnak a tucatnyi legfontosabb műemléke közé tartozik, építészettörténetileg és eszmeileg is, és az,

amit oda be akartak építeni, ehhez semmiképpen nem illeszkedett volna. Persze egyáltalán nem biztos, hogy ez a terv nem kerül majd újra elő negyedik, ötödik, hatodik fázisban. Hasonló siker, persze csak részsiker, hogy nem valósult meg a székesfehérvári királyi bazilika „jelszerű” kiépítése, amely a 2000-es évek közepe táján erősen borzolta a kedélyeket. Azért mondom, hogy csak részsiker, mert ugyanakkor az eredeti műemléki értéket jelentő romok védelme továbbra sem megoldott. Az az óriási pénz, amit a romok lefedésére a 2000 előtti egy-két évben elköltöttek, nem hogy nem hasznosult, de a beavatkozás az eredeti maradványok jelentős pusztításával is járt: a művészettörténészek és régészek tiltakozása ellenére nem a védelem szempontjából egyértelműen kedvezőbb pályázati győztes művet használták fel, hanem politikai és presztízssokokból egy másikat, amelynek az építése az eredeti maradványokat rombolta, a céljának csak részben felelt meg, és esztétikai okokból a közönség sem tudta elfogadni. Rengetegbe került már maga a megépítése, aztán megint a bontása, és végül is az a pénz, amely a létrehozására és elbontására elköltődött, lehetővé tette volna azt is, hogy rendesen megoldják a terület lefedését és a védelmet. Tehát mondom, ez egy félig-meddig győzelem csak. Ami pedig a lerombolástól megmentett fontosabb műemlékeket illeti, talán az ingatlanspekulációtól fenyegetett erzsébetvárosi „zsidó negyed” műemléki védettségéért megvívott, legalább félig-meddig sikeres küzdelemben való részvételt, az épületállomány tudományos értékelését lehetne említeni. A KÖH egyik legutolsó – korántsem egyedül kivívott – sikere a budapesti történeti környezeténél magasabb, léghajó formájú szállodát és irodaházat megálmódó, a negyed több értékes épületét a városzerkezetre való tekintet nélkül lebontani tervező, belvárosi Bécsi utcai projekt elképzelésének megakadályozása volt 2011-ben.

K. G. Amit viszont nem sikerült megvédenie a KÖH-nek, az épp saját maga.

L. P. Talán azért, mert most nagyon erős politikai ellenszél van, sokkal erősebb, mint bármikor korábban. Az utóbbi hónapok, egy-két év történéseiben erősen ott volt egy-egy lépésnél néhány polgármester, olyan városok polgármesterei, ahol nagyon sok műemlék van. Ők úgy élték meg, hogy az örökség, a régészet és a műemlékvédelem bizonyos tervek megvalósításában erősen akadályozza őket. Én ehhez azért hozzátenném, hogy ezeknek a városoknak a jelenlegi sikerei részben azon alapulnak, hogy a hetvenes–nyolcvanas években komoly műemléki fejlesztés, a belvárosi épülettömbök államilag finanszírozott helyreállítása, a műemléki kutatások felfutása és a gyakran látványos leletek bemutatása tette lehetővé azt, hogy a protestálók most egy élhető városnak lehetnek a polgármesterei. Ezek a kedvező folyamatok aztán a kilencvenes években sajnos leálltak.

Sokszor persze az ember valójában nem is lát bele, hogy igazából mi áll a döntések mögött. Például a mostani feloszlatai döntés készültének híre talán csak a kormányülést megelőző napon jutott el a hivatal néhány munkatársához. Csak ekkor vált néhány ember számára világossá, hogy itt valami nagyon nagy veszély van. Ráadásul a végső kiváltó okként kommunikált ügy egy olyan régészeti probléma volt, amelyhez a KÖH-nek abszolút semmi köze nem volt. Nem hivatalos információk szerint a KÖH fel-

Műemlékjegyzékek

Magyarország műemlékjegyzéke. Országos Műemléki Felügyelőség, Bp. 1990. I-II. 1471 old.

Magyarország műemlékjegyzéke. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Bp. 2005-2008.

Heves megye. Szerk. Bardoly István, Haris Andrea. 2005. 176 old.

Jász-Nagykún-Szolnok megye. Szerk. Bardoly István, Haris Andrea. 2005. 80 old.
Nógrád megye. Összeáll. Borossay Katalin. Szerk. Bardoly István, Haris Andrea. 2005. 136 old.

Bács-Kiskun megye. Összeáll. Borossay Katalin. Szerk. Bardoly István, Haris Andrea. 2006. 128 old.

Komárom-Esztergom megye. Összeáll. Haris Andrea. Szerk. Bardoly István, Haris Andrea. 2006. 151 old.

Zala megye. Összeáll. Nagy Veronika. Szerk. Bardoly István, Haris Andrea. 2006. 128 old.

Tolna megye. Összeáll. Csejdy Júlia. Szerk. Lővei Pál. 2006. 136 old.

Fejér megye. Összeáll. D. Mezey Alice. Szerk. Bardoly István, Haris Andrea. 2008. 192 old.

oszlatajáról hozott hirtelen döntés kiváltója a kecskeméti Mercedes-gyár által készített régészeti munkaköltségbecslés volt, amelyet teljesen a hivatal megkerülésével kezdeményezett a beruházó. Amikor előtérbe került a Mercedes-gyár újabb bővítése egy régészetileg erősen érintett területen, a gyár felkérte a feltárásokat korábban végző Magyar Nemzeti Múzeum részlegként működő Nemzeti Örökségvédelmi Központot (a 2010-ben feloszlattott Kulturális Örökségvédelmi Szolgálat utódját) a várható feladatok áttekintésére. Az intézmény egyfajta szolgáltatásként megadta a régészeti szempontból érintett terület nagyságát (70 hektár). Beruházói körökben ugyanakkor tudott volt, hogy a kormány nyáron 4000 Ft/m² áron maximálta a feltárások elszámolható költségét. A két szám szorzata adhatta ki azt az elképesztően magas árat – 2,8 milliárd forintot –, amely a hírekben is szerepelt. Amikor e kérdésben, már a KÖH részvé-

telével, megindult az egyeztetési folyamat a jó irányba, a gyár részéről a kormányhoz elindított panaszt már nem lehetett visszavonni, és ez eljutott a legfelsőbb szintig. A kormány erre azt a nagyon gyors döntést hozta, hogy akkor meg kell szüntetni a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalt.

K. G. Próbálok megérteni: a NÖK túl magas árbecslést adott, s ezért büntetésből kimondták a halálos ítéletet a KÖH fejére? Lehet tudni, hogy milyen indoklással sújtott le a bunkósbot a KÖH-re, amikor ez nem is az ő biznisze volt?

L. P. Bizonyára azt lehetett mondani, hogy „az örökségvédelem” már megint túllépett a hatáskörén, még mindig nem tanult abból, ami az utóbbi hónapokban már egy, a régészeti tevékenységet korlátozó törvénymódosításhoz is vezetett. Az is kiderült azonban, hogy a különböző minisztériumokban e téren már régóta folytak olyan háttérmunkák, amelyek ennek az egész rendszernek, mint ahogy az egész közigazgatásnak is, az átszervezését célozzák. Ebből a tevékenységből is következhetett olyan felvetés, hogy szűnjön meg a KÖH, és ez munkaerő átcsoportosításra, -erősítésre ad majd más területeken lehetőséget.

K. G. Hát az biztos, hogy az örökségvédelemmel foglalkozó szakértők, művészettörténészek egy része „átcsoportosul”, vagyis új foglalkozás után nézhet...

L. P. Ezzel kapcsolatban megemlítem: az MTA Művészettörténeti Tudományos Bizottsága az elmúlt egy évben megvizsgálta, hogy 1995 óta, amikor az előző ilyen vizsgálat történt, hogyan alakult a művészettörténet-tudomány helyzete. Ebből az derült ki, hogy 1995 és 2012 között 40 százalékkal csökkent a műemlékvédelem szervezeti rendjében, tehát az összes ide-sorolható intézményben dolgozó művészettörténészek száma. A csökkenés túlnyomó része az utóbbi négy-öt évben következett be. Ez megdöbbentő adat.

K. G. Visszatérve az indoklásokra, arról mi a véleményed, hogy L. Simon László kulturális államtitkár egyebek között korrupciót is emlegetett a KÖH munkájával kapcsolatban (egy olyan esetre hivatkozva, amikor a műemlék-felügyelő a saját felesége bt-jét ajánlotta az ügyfélnek a helyreállítási terv elkészítéséhez) – az ilyen esetekből lett elege mindenkinek, úgy mond. Ezt a vádaskodást egyébként Cselovszki Zoltán kikérte az intézmény nevében, leszögezve, hogy csupán egy ilyen eset volt a hivatali ideje alatt, és az sem bizonyítható.

L. P. Ehhez csak annyit tennék hozzá, hogy korrupcióval azért sem lehet indokolni a KÖH megszüntetését, mert a hatósági munka több mint másfél évvel ezelőtti kiszervezése után a hivatal lényegében nem rendelkezett olyan hatáskörrel, amely ennek „értelme” adott volna.

K. G. Most pedig vegyük számba a feloszlatsárról hozott döntés közvetlen következményeit. Bár úgy tudom, még folynak a tárgyalások, az már kiderült, hogy különböző tevékenységi formák teljesen különválnak, egyik-másik minisztériumhoz vagy külön, egy új intézethez kerül az, ami eddig egy helyen volt. Azt is lehet mondani, hogy szétválik sok minden, ami egyesítve volt. Milyen veszélyeket rejt ez a helyzet? Lehet, hogy érdemes őket felsorolni, már csak azért is, mert hátha még valamilyen módon ez elkerülhetővé teszi legalább egy részüket.

L. P. A KÖH és a műemlékvédő tevékenység felszalámizása, amely most végpontjához érkezett, valójában már két év óta folyik. 2011. január 1-jével kerültek ki a hatósági munkát végző örökségvédelmi irodák a kormányhivatalokhoz, ez már egy csomó problémát jelentett, mondjuk például a gyűjtemények fejlődése szempontjából: egyre kérdésesebbé vált, hogy továbbra is bekerülnek-e oda azok a dokumentumok, amelyek a helyreállítások során keletkeznek.

K. G. Vége ennek a központi dokumentációnak.

L. P. Legalábbis nagyon komoly veszélybe került. Utána egy következő lépés volt ez év július 1-jével, hogy ezek a kollégák, hivatalok, irodák elvesztették az építési hatósági jogkört a műemlékek tekintetében, és csak szakhatósággá váltak. A szakhatósági jog nem örögtől való dolog, így működött az Országos Műemléki Felügyelőség 57-től 92-ig. Amennyiben ez a szakhatósági jogkör szükség esetén hasonlóan erős lenne, mint mondjuk a tűzoltóságé meg a Kőjálé, ezt el is lehetne fogadni, de a folyamat épp az ellenkezőjéről árukkodik, a szakhatósági jogkör minél jelentősebb további gyengítése a legfőbb szempont. Mindezek a gondok azonban most hirtelen hátrébb szorultak a még súlyosabb csapás, a KÖH feldarabolása fényében.

Az első pillanatban úgy hírllett, hogy teljesen jogutód nélkül szüntetik meg a hivatalt, feladatait szétosztva a Belügyminisztérium, a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium (KIM) és az Emberi Erőforrások Minisztériuma (EEM) között. Az örökségvédelem felügyelete mindenesetre a BM-hez kerül, a műemléki tudományos feladatok a KIM-hez tartozó Budapesti Kormányhivatalhoz, a gyűjtemények az eddigi kezelői gárda töredékével, illetve a műemlékeket kutató tudományos munkatársak egy kisebb része pedig marad az EEM alatt. Ebben a helyzetben a felbecsülhetetlen értékű gyűjteményeket veszélyek sora – szétszabdálás, áthelyezés, nem elegendő szakemberrel való vegetálás – fenyegetheti. A döntést követően eleinte még arra sem látszott garancia, hogy egyáltalán fennmaradnak-e. Ha a gyűjteményegyüttes egyben marad, a korábbi krízisek megmutatták: e köré odaépíthető egy új szervezet – ha ez a dolog nincs többé, akkor ez soha többé ilyen komplex módon nem pótolható. A másik veszély az, hogy ha fennmarad is,

hogyan lehet a gyűjteményt a műemlékek érdekében továbbra is használni. A szakhatóságnak a rendkívüli mértékben lecsökkentett ügyintézési határidőkön belül kell majd egy másik minisztérium alá tartozó helyről tudományos szakvéleményt kérnie. És ráadásul azok, akik ezt a szakvéleményt készítik, nem a gyűjtemény bázisán dolgozhatnak. Máshol vannak, oda kell majd vándorolniuk, az is kérdés, hogy beengedik-e őket, vagy pénzt kér az egyik intézmény a másiktól, mindenféle dolog elképzelhető.

K. G. Ki fogja ezt a gyűjteményt kezelni?

L. P. Pillanatnyilag úgy néz ki, hogy mégis lesz a KÖH-nek valamiféle jogutódja: az újonnan alakuló Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ, amelybe beolvad a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága. De ez is cséppfolyós, szó van arról, hogy januárban már teljesen máshol lesz az egész. Pillanatnyilag semmit sem lehet biztosan tudni, de közben az eddig még régiós rendszerű hatósági, illetve szakhatósági szervezetek szétdarabolása is várható, hogy 2013-tól a területi felügyelők végül a járásokhoz kerüljenek. A tevékenység oly mértékben el fog válni az esetleg fennmaradó tudományos részlegtől, és ennek a tudományos részlegnek a sorsa is elválik a gyűjteményekétől, ráadásul elképzelhetetlenül rövid ügyintézési határidők mellett, hogy óriási a veszélye annak, hogy sem a tudományos tudás, sem a gyűjteményi információs bázis nem lesz érdemben felhasználható a műemlékek érdekében. Erre a lehetetlen helyzetre olyan megoldást javasolhatnak – és ez még tovább súlyosbíthatja a veszélyt –, hogy az utóbbi években a regionális irodáknál létrejött irattárak legyenek a megyék között szétszavva, azon a címen, hogy nem a gyűjtemény részei, hanem operatív anyagok – idővel pedig kerüljenek a megyei levéltárakba. Ez meg fogja törni a 140 éve organikusán gyarapodó gyűjtemény egységét és további fejlődését, egyben valamennyi jövőbeli résztvevő számára iszonyúan meg fogja nehezíteni a műemlékek későbbi gondozását és kezelését.

K. G. Úgy tűnik, ez a feldarabolás épp az ellenkező célt szolgálja a gyakorlatban, mint amit a közigazgatási reform hirdet, vagyis nemhogy gyorsíthatná az ügymenetet, hanem rettenetesen le fogja lassítani, esetleg teljesen lehetetlenné teszi a működését. Ami a legfájdalmasabb, ezzel párhuzamosan eltűnhet a döntések szakmai megalapozottsága.

L. P. Ez így van.

K. G. Persze csak akkor, ha a szakszerű eljárásra gondolunk. Mert gyorsíthatja, ha a járásnál egyedül lévő műemlékesnek, akinek még ideje sem lesz majd ide feljönni, vagy más kollégájának a tanácsát kikérni, azt mondják, hogy ha holnapra nem csinálod meg, sajnáljuk, nincs műemlékes szempont.

L. P. Igen, és ha még sikerülne is a rövid határidő ellenére érdemi szakvéleményt összeállítani, arra semmi garancia, hogy az építési hatóság figyelembe is veszi. Már eddig sem volt igaziból rálátásunk, hogy amit az utóbbi másfél évben tudományos véleményként leadtunk, mennyire érvényesült a felügyeleti munkában és a hatósági munkában. Nincs visszajelzés, nem tudjuk.

K. G. Milyen további veszélyeket látsz még? Azon kívül, hogy a mostani szervezeti változások a tényleges műemlékvédelmi tevékenységet nagyon jelentősen korlátozzák, és gyakorlatilag látszólagossá teszik.

L. P. Én pillanatnyilag úgy látom, hogy ha mindez így marad, akkor ez ennek a 140 éves történetnek a vége. És csekély a remény, hogy esetleg rájönnek: így nem lehet megfelelően ezt a tevékenységet folytatni.

K. G. Pedig itt saját, fennem hirdetett értékrendjüknek is mást kellene diktálnia, ha komolyan gondolják, hogy a nemzeti értékekért felelős a kormány.

L. P. Ez egy utópia. Ezt a kormány nem fogja felismerni, nem fogja figyelembe venni. Itt tényleg csak az marad lehetőségként, hogy azokban a minisztériumokban, szervezetekben, ahova ezek a tevékenységek most valamilyen módon betagolódnak, az ott dolgozó államigazgatási szakemberek felismerik, hogy a dolog működésképtelen vagy működésképtelenné válhat, és hogy újabb lépések szükségesek ahhoz, hogy a szervezet és a tevékenység összefüggésrendszere valami módon megmaradjon. Mert az az atomizálás, ami most kinéz, ennek a dolognak a teljes megszüntetését jelenti akkor is, ha el lehet mondani, hogy a KÖH nem jogutód nélkül szűnik meg, tehát nem szűnik meg az intézményes műemlékvédelem, mert lesz egy ilyen központ, és esetleg máshol meg lesz egy tudományos részleg, és egy harmadik helyen működik majd a Műemléki Tanácsadó Testület.

K. G. Azt kérdezném ennek a szomorú helyzetfelmérésnek a végén: történt-e ehhez hasonló intézménypusztítás valahol a világon? A Budapest Világörökségért Alapítvány szeptember 10-én azt nyilatkozta, hogy Ceaușescu volt az egyetlen az utóbbi évtizedekben, aki ekkora csapást mert mérni országa műemlékvédelmére, hogy azután példátlan pusztítást végezzon az ország műemlékei között.

L. P. Nem tudok róla, hogy bárhol máshol is történt volna hasonló. Persze a németországi átszervezések, a most ismeretes ausztriai kapacitáscsökkentések, létszámcsoökkentések, amelyek azonban sok évre előre vannak kiszámolva, nyilván komoly érvágást jelentenek az illetékes műemlékvédelmi tevékenységnek, de korántsem ilyen átgondolatlanul és tervszerűtlenül. Azt mindenesetre senki sem várhatja, hogy egy sor más területhez hasonlóan az Európai Unió esetleg ebbe is beavatkozzon. Az örökségvédelem – így a

műemlékvédelem is – teljes egészében az unió tagállamainak nemzeti döntései közé tartozik, tehát ezt senki nem fogja, szakmai szervezeteken kívül, rajtunk számon kérni.

K. G. Igen, ha egy nemzet választott kormánya tönkre akarja tenni országának kulturális örökségét, ez belügy.

L. P. Úgy tűnik. □